

Механізми підвищення конкурентоспроможності АПК через мінімізацію цінових ризиків на біржовому ринку

Актуальність теми дослідження. Агропромисловий комплекс займає стратегічне місце у структурі економіки України, забезпечуючи вагому частку експортних надходжень та виконуючи важливу функцію гарантування продовольчої безпеки. Водночас функціонування аграрного сектору супроводжується високим рівнем цінової волатильності, воєнними, логістичними та кон'юнктурними ризиками. За таких умов особливого значення набуває розвиток організованого біржового ринку сільськогосподарської продукції, який забезпечує прозоре ціноутворення, розширення доступу до ринків збуту та використання механізмів хеджування цінових ризиків. Це обумовлює необхідність дослідження механізмів підвищення конкурентоспроможності АПК шляхом хеджування ризиків на біржовому ринку.

Метою статті є розробка механізму підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу шляхом мінімізації цінових ризиків на біржовому ринку та обґрунтування ролі інструментів біржового хеджування у забезпеченні фінансової стійкості аграрних товаровиробників.

Завдання дослідження. Обґрунтувати необхідність посилення конкурентоспроможності агропромислового комплексу України з огляду на його визначальне місце в структурі виробництва та експорту; розробити механізм підвищення конкурентоспроможності АПК через мінімізацію цінових ризиків на біржовому ринку; оцінити стан та перспективи кожного з елементів інфраструктури та інституційного забезпечення цього механізму.

Методи дослідження. Системний аналіз, узагальнення, порівняння, структурно-логічне моделювання, наукове абстрагування, графічна візуалізація, аналіз, синтез, систематизація.

Основні результати дослідження. У статті розроблено механізм підвищення конкурентоспроможності АПК шляхом мінімізації цінових ризиків на біржовому ринку. Охарактеризовано роль біржової інфраструктури та інструментів хеджування у забезпеченні фінансової стійкості аграрних товаровиробників. Досліджено сучасний стан біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією в Україні та особливості функціонування організованого товарного ринку в умовах воєнного стану. Систематизовано ключові фактори ризику аграрного ринку та інструменти їх мінімізації. Визначено значення страхування, біржових деривативів, цифрових платформ та AgriTech у системі управління ризиками та розвитку конкурентоспроможності агропромислового комплексу.

Галузь застосування результатів. Аграрна економіка, біржовий товарний ринок, фінансовий ринок, міжнародна торгівля, ризик-менеджмент.

Висновки. Доведено, що розвиток організованого біржового ринку та використання інструментів хеджування створюють передумови для зниження цінової волатильності, підвищення фінансової стійкості аграрних товаровиробників і зміцнення конкурентних позицій АПК. Визначено, що важливу роль у функціонуванні сучасного аграрного ринку відіграють цифровізація біржової торгівлі, розвиток AgriTech та розширення доступу товаровиробників до інструментів управління ризиками.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, біржовий ринок, хеджування, деривативи, конкурентоспроможність АПК, прогнозування цін, AgriTech.

JEL Classification: Q13, G13, L81, O13

ARTEM TERESHCHENKO

Mechanisms for enhancing the competitiveness of the Agro-Industrial Complex through the minimization of price risks in the commodity exchange market

Relevance of the research topic. The agro-industrial complex occupies a strategic place in the structure of Ukraine's economy, ensuring a significant share of export revenues and performing an important function in guaranteeing food security. At the same time, the functioning of the agricultural

sector is accompanied by a high level of price volatility, military, logistical, and market risks. Under such conditions, the development of an organized commodity exchange market for agricultural products becomes particularly important, as it ensures transparent pricing, expands access to sales markets, and enables the use of price risk hedging mechanisms. This determines the necessity of researching mechanisms for enhancing the competitiveness of the agro–industrial complex through the minimization of risks in the commodity exchange market.

The aim of the article is to develop a mechanism for enhancing the competitiveness of the agro–industrial complex through the minimization of price risks in the commodity exchange market and to substantiate the role of exchange hedging instruments in ensuring the financial resilience of agricultural producers.

Research objectives. To substantiate the necessity of strengthening the competitiveness of the agro–industrial complex of Ukraine considering its decisive role in the structure of production and exports; to develop a mechanism for enhancing the competitiveness of the agro–industrial complex through the minimization of price risks in the commodity exchange market; to assess the current state and prospects of each element of the infrastructure and institutional support of this mechanism.

Research methods. System analysis, generalization, comparison, structural–logical modeling, scientific abstraction, visualization methods, analysis, synthesis, systematization.

Main research findings. The article proposes a mechanism for enhancing the competitiveness of the agro–industrial complex through the minimization of price risks in the commodity exchange market. The role of exchange infrastructure and hedging instruments in ensuring the financial resilience of agricultural producers is characterized. The current state of exchange trading in agricultural products in Ukraine and the peculiarities of the functioning of the organized commodity market under martial law are investigated. The key risk factors of the agricultural market and the instruments for their minimization are systematized. The importance of insurance, exchange derivatives, digital platforms, and AgriTech in the system of risk management and the development of competitiveness of the agro–industrial complex is determined.

Field of application of the results. Agricultural economics, commodity exchange market, financial market, international trade, risk management.

Conclusions. It has been proven that the development of an organized commodity exchange market and the use of hedging instruments create prerequisites for reducing price volatility, increasing the financial resilience of agricultural producers, and strengthening the competitive positions of the agro–industrial complex. It has been determined that digitalization of exchange trading, the development of AgriTech, and the expansion of producers' access to risk management instruments play an important role in the functioning of the modern agricultural market.

Keywords: agro–industrial complex, commodity exchange market, hedging, derivatives, competitiveness of the agro–industrial complex, price forecasting, AgriTech.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс традиційно займає стратегічне місце у структурі національної економіки України, формуючи вагомую частку експортного потенціалу держави, забезпечуючи валютні надходження та виконуючи важливу функцію гарантування продовольчої безпеки. Водночас функціонування аграрного сектору супроводжується високим рівнем цінової волатильності, що посилюється впливом глобальної кон'юнктури, воєнних ризиків, логістичних обмежень, нестабільності зовнішніх ринків та структурних диспропорцій внутрішнього аграрного ринку.

Стихійна та недостатньо організована реалізація сільськогосподарської продукції не сприяє формуванню стійких механізмів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Відсутність належного рівня розвитку організованої біржової торгівлі обмежує можливість товаровиробників щодо прогнозування цінової кон'юнктури, довгострокового планування діяльності та мінімізації ризиків, пов'язаних із різкими коливаннями цін на аграрну продукцію.

У сучасних умовах особливого значення набуває розвиток організованих аграрних ринків, ключове місце серед яких займають аграрні біржі. Саме

біржова торгівля створює передумови для забезпечення прозорого механізму ціноутворення, підвищення ліквідності ринку, розширення доступу виробників до стабільних каналів збуту та формування більш прогнозованого ринкового середовища. Крім того, використання фінансових інструментів строкового ринку, зокрема ф'ючерсних, форвардних та опціонних контрактів, дозволяє аграрним товаровиробникам здійснювати хеджування цінних ризиків, страхуватися від несприятливих змін ринкової кон'юнктури та підвищувати рівень фінансової стійкості власної діяльності.

Разом із тим, вітчизняний аграрний сектор досі характеризується недостатнім рівнем інтеграції значної частини сільськогосподарських товаровиробників до організованого біржового ринку. Обмежений доступ до біржової інфраструктури, недостатній рівень розвитку строкових інструментів, низька фінансова та біржова грамотність, а також інституційні й організаційні бар'єри стримують використання механізмів мінімізації цінних ризиків та обмежують можливості підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу.

В умовах необхідності забезпечення продовольчої безпеки України та світу, а також з урахуванням викликів воєнного та повоєнного періодів, особливої актуальності набуває дослідження механізмів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу шляхом розвитку біржової торгівлі, активізації використання інструментів управління цінними ризиками та формування ефективного організованого аграрного ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, використання механізмів хеджування ризиків та підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу досліджуються у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Зокрема, М. Солодкий, М. Ільчук та В. Яворська [2] розглядають теоретико-прикладні аспекти функціонування товарних бірж та особливості використання біржових інструментів на аграрному ринку. А. Масло [3] аналізує сучасний стан організованих товарних ринків України та трансформацію біржової інфраструктури в умовах воєнного стану. С. Волик [8] досліджує роль конкуренції у розвитку ринку сільськогосподарської продукції та механізми підвищення ефективності аграрного виробництва. А. Бондар, Д. Хахалев та О. Шер-

стюк [9] акцентують увагу на формуванні конкурентної ціни на продукцію аграрних підприємств в умовах ринкових викликів.

Окремий напрям досліджень присвячений розвитку інструментів страхування, деривативів та фінансового хеджування ризиків. Зокрема, Ю. Вергелюк та М. Ганцяк [11] розглядають роль державних гарантій у системі забезпечення фінансової стійкості та безпеки економічних процесів. М. Demir, Т. F. Martell та L. Skou [12] досліджують потенціал сільськогосподарських деривативів як інструменту управління ризиками та стабілізації продовольчих ринків. М. Michels та O. MuЯhoff [13] аналізують поведінкові аспекти використання ф'ючерсних контрактів агропромисловими та фактори поширення біржового хеджування.

Водночас сучасні дослідження дедалі більше акцентують увагу на цифровізації аграрного сектору та розвитку AgriTech. E. Hariyadi, S. M. Johari та T. U. Agustiyani [14] обґрунтовують значення цифрових технологій та інформаційних платформ у підвищенні ефективності аграрного виробництва, продовольчої безпеки та доходів товаровиробників.

Попри значний науковий доробок, питання формування комплексного механізму підвищення конкурентоспроможності АПК шляхом мінімізації цінних ризиків на біржовому ринку залишаються недостатньо дослідженими.

Метою статті є розробка механізму підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу шляхом мінімізації цінних ризиків на біржовому ринку та обґрунтування ролі інструментів біржового хеджування у забезпеченні фінансової стійкості аграрних товаровиробників.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять методи системного аналізу, узагальнення, порівняння, структурно-логічного моделювання, наукового абстрагування та графічної візуалізації. Для дослідження механізмів мінімізації цінних ризиків і функціонування біржового ринку використано методи аналізу та синтезу, а також підхід до систематизації інструментів хеджування ризиків аграрного сектору. Інформаційною базою дослідження стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців, нормативно-правові акти, аналітичні матеріали товарних бірж, державних установ та профільних інформаційно-аналітичних платформ.

Виклад основного матеріалу. Товарні біржі, зокрема аграрні, у тому числі сучасні електронні

біржові платформи, виступають одним із найвищих етапів еволюції ринків реалізації товарних активів. Історично саме сільськогосподарська продукція займала провідне місце серед товарних активів, що були об'єктом біржової торгівлі, оскільки аграрне виробництво традиційно характеризувалося високою залежністю від сезонних, природно-кліматичних та кон'юнктурних факторів, що формувало підвищений рівень цінових ризиків. Популярність реалізації сільськогосподарських товарів через організовані біржові ринки обумовлена сукупністю переваг, серед яких особливе значення мають прозорість ціноутворення, стандартизація торговельних операцій, забезпечення ліквідності ринку, розширення доступу до ринків збуту та можливість використання механізмів хеджування ризиків. Саме завдяки функціонуванню організованих аграрних ринків стає можливим формування ефективних механізмів управління ціновими ризиками, що у сукупності сприяє підвищенню конкурентоспроможності як окремих товаровиробників, так і агропромислового комплексу в цілому.

Прозоре та конкурентне ціноутворення на основні товарні активи сьогодні формується переважно в межах організованого товарного ринку та ринку капіталів. У сучасних умовах біржова торгівля перетворилася на важливий елемент глобальної системи перерозподілу фінансових ресурсів, забезпечуючи швидкий, стандартизований і відносно прозорий механізм руху капіталу між учасниками ринку. Особливої популярності набули біржові операції з товарними, валютними, фондовими та похідними фінансовими інструментами, що пояснюється їхньою гнучкістю, можливістю адаптації до різних торговельних стратегій та здатністю забезпечувати ефективне управління ризиками в умовах нестабільності ринкової кон'юнктури.

З огляду на широкий діапазон переваг біржової торгівлі варто наголосити на функціональних особливостях таких ринків саме в контексті АПК. До ключових функцій товарних бірж, де базовим активом виступає сільськогосподарська продукція варто віднести: розподільча, саморегулююча, концентраційна, забезпечуюча, антимонопольна, стандартизуюча, посередницька, інформаційна, хеджувальна. Також біржі виконують більш вузьке функціональне призначення – підвищують конкурентоспроможність аграрного ринку та

інвестиційну привабливість галузі, балансують попит і пропозицію на товари, виступають посередниками між товаровиробниками та споживачами [1, с.328].

Хеджувальна функція організованих товарних ринків виступає одним із ключових каналів реалізації механізмів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Саме мінімізація цінових ризиків дозволяє сільськогосподарським товаровиробникам забезпечувати вищий рівень передбачуваності господарської діяльності, більш ефективно управляти ціновою політикою, планувати обсяги виробництва та реалізації продукції, оптимізувати логістичні ланцюги й канали постачання, а також формувати стабільні грошові потоки. Крім того, використання інструментів хеджування сприяє зниженню фінансової невизначеності, підвищує інвестиційну привабливість аграрного сектору та створює передумови для більш ефективного доступу товаровиробників до кредитних і фінансових ресурсів [2, с.555].

У сукупності це забезпечує зростання рівня фінансової стійкості суб'єктів господарювання, покращення якості управління ризиками та посилення конкурентних позицій як окремих аграрних підприємств, так і агропромислового комплексу загалом. За таких умов розвиток механізмів біржового хеджування набуває важливого значення не лише як інструмент страхування ризиків, але і як складова формування ефективного, прогнозованого та конкурентоспроможного аграрного ринку (рис. 1).

Розвинена біржова інфраструктура відіграє важливу роль у формуванні цінових орієнтирів та ринкових очікувань учасників агропродовольчого ринку. Біржові котирування, що формуються в процесі організованої торгівлі, виконують не лише функцію страхування цінових ризиків, але й виступають базою для формування цін у реальному секторі економіки. Саме біржові індикатори значною мірою впливають на параметри зовнішньоторговельних контрактів, визначення експортних цін та ухвалення стратегічних рішень товаровиробниками, трейдерами й експортерами, які функціонують в умовах глобального аграрного ринку. Ефективність розвитку біржової інфраструктури безпосередньо впливає на рівень конкурентоспроможності агропромислового комплексу та його інтеграцію у світову систему аграрної торгівлі.

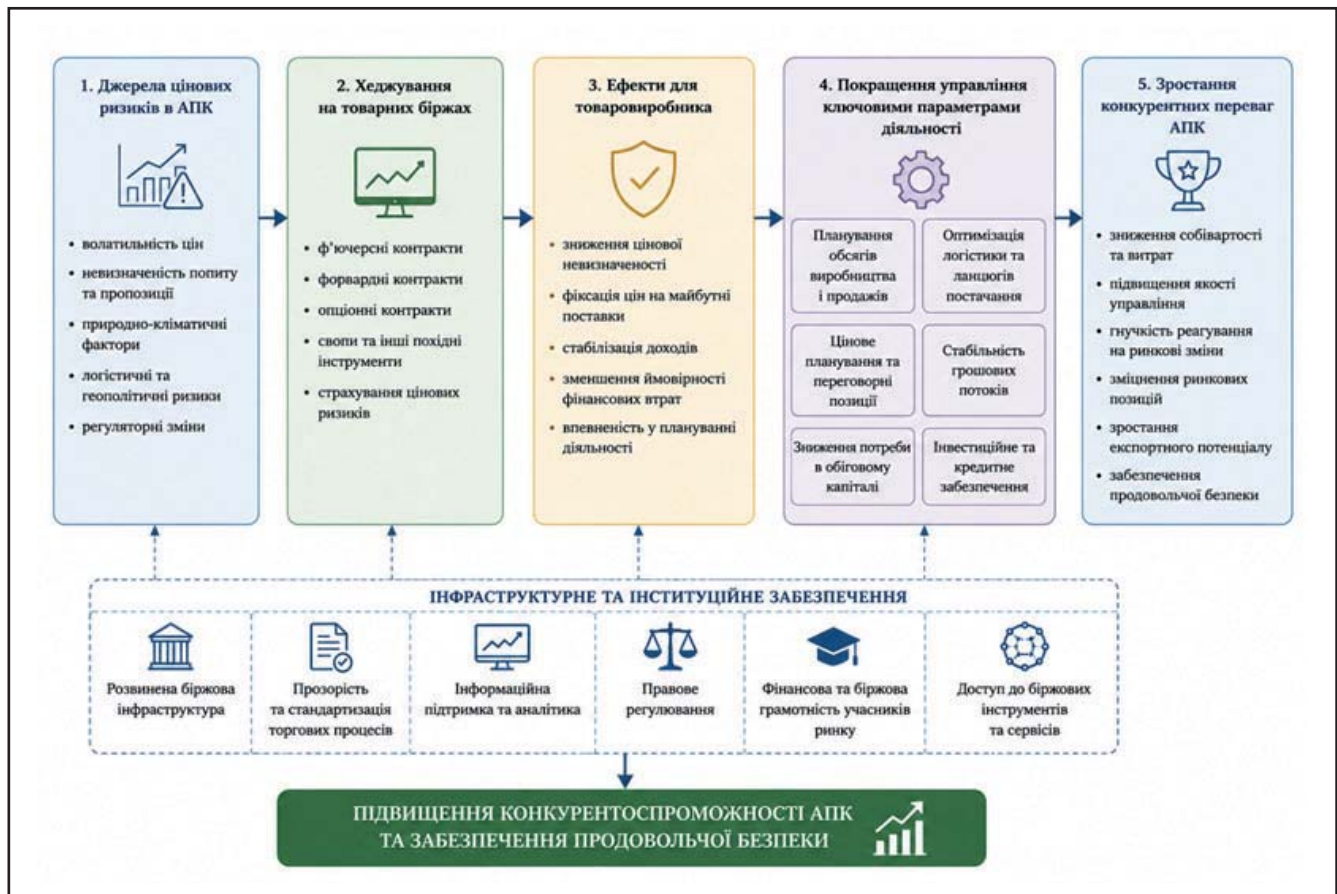


Рисунок 1. Механізм підвищення конкурентоспроможності АПК за допомогою хеджування ризиків на товарних біржах

Джерело: побудовано автором.

В Україні основу інфраструктури біржової торгівлі сільськогосподарськими товарами формує нормативно-правове середовище, де найважливішими є: Закон України «Про товарні біржі», Закон України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», Закон України «Про аграрні ноти», Закон України «Про державну підтримку сільського господарства в Україні». Сучасний етап розвитку організованих товарних ринків в Україні характеризується високою концентрацією капіталу внаслідок системного ліцензування регулятором (НКЦПФР). На зміну чисельним спеціалізованим майданчикам прийшли потужні універсальні товарні біржі, серед яких провідні позиції у сегменті агропродукції займає ТОВ «Українська універсальна біржа». Новітня вітчизняна біржова інфраструктура забезпечує проведення високотехнологічних електронних торгів, мінімізацію ризиків за спотовими та форвардними контрактами, а також створює підґрунтя для інтеграції українського агросектору в європейський фінансовий простір. В умовах цифрові-

зації економіки та трансформації організованих товарних ринків особливого значення набуває розвиток електронних торговельних систем, що забезпечують прозорість ціноутворення, оперативність укладання біржових угод та розширення доступу товаровиробників до організованого ринку. Водночас подальший розвиток вітчизняної біржової інфраструктури потребує підвищення рівня ліквідності аграрних бірж, розширення використання строкових інструментів та поглиблення інтеграції українського аграрного ринку у глобальну систему біржової торгівлі.

Ринок біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією є складовою вітчизняного товарного ринку та функціонує відповідно до рівня його капіталізації й розвитку організованих торговельних механізмів. За сучасних умов діяльність організованих товарних ринків, представлених насамперед товарними біржами, переважно зосереджена на забезпеченні біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією та енергетичними ресурсами, які залишаються одними з

найбільш ліквідних і стратегічно важливих товарних активів для національної економіки. «Необхідно зазначити, що ще до початку війни в Україні реформування системи регулювання поклато початок проєвропейському підходу до уніфікації основних законодавчих актів. З липня 2021 року вся торгівля стандартизованими товарами перейшла на ліцензовані біржові електронні майданчики, які можуть бути організовані у формі багато–сторонніх чи односторонніх торгових майданчиків (БТМ, ОТМ)» [3].

Динаміка біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією, представлена на рис. 2, свідчить про збереження відносно стабільної активності організованого аграрного ринку впродовж 2023–2026 рр., попри високий рівень воєнних, логістичних та кон'юктурних ризиків. Водночас значна частина біржових операцій із сільськогосподарськими товарами в Україні фактично зосереджена в межах діяльності Української універсальної біржі, яка нині виступає одним із ключових центрів організованої аграрної торгівлі.

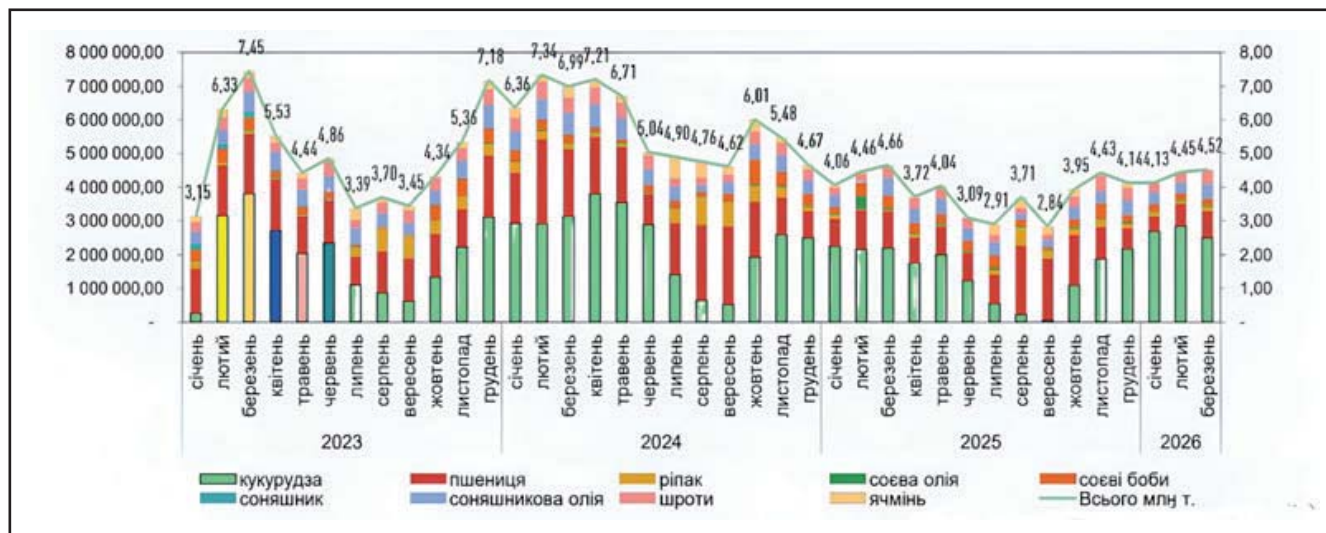
Сформована модель функціонування вітчизняного біржового ринку значною мірою обумовлена особливостями регуляторної політики НКЦПФР, унаслідок чого більшість ліцензованих товарних бірж спеціалізуються переважно на торгівлі енергетичними ресурсами та товарами лісопереробної галузі. За таких умов інфраструктура організованого ринку сільськогосподарських товарів залишається обмеженою, що звужує можливість використання біржових механізмів аграрними

товаровиробниками та стримує розвиток інструментів мінімізації цінових ризиків.

Географічна структура вітчизняного агроекспорту за підсумками 2025 року зазнала певної диверсифікації внаслідок трансформації логістичних маршрутів та посилення регуляторних заходів на європейському ринку. Ключовим регіональним вектором збуту сільськогосподарської продукції залишається Європейський Союз, частка якого в загальній структурі експортних поставок склала 47,5%, що в грошовому еквіваленті становить 10,7 мільярда доларів США [5]. Серед держав–членів ЄС найбільші обсяги українського збіжжя та олійної продукції імпортували Іспанія, Італія, Німеччина та Нідерланди.

Водночас у зазначений період спостерігалося інтенсивне відновлення торговельних позицій України в регіонах Азії, Близького Сходу та Африки. Важливе місце у географічній структурі посіла Туреччина, яка виступила одним із провідних покупців українських зернових культур. Поряд із цим суттєво зросли обсяги експортних операцій у напрямку країн Північної та Східної Африки, зокрема Єгипту та Алжиру [6]. З метою зменшення залежності від європейського ринку протягом року було розширено географію збуту шляхом офіційного відкриття нових іноземних ринків для продукції українського агропромислового комплексу, серед яких Малайзія, В'єтнам та Оман.

Враховуючи необхідність диверсифікації та розширення зовнішніх ринків збуту сільськогосподарської продукції України, модернізація інфра–



Рисунк. 2. Динаміка структури біржової торгівлі основними видами аграрної продукції в Україні у 2023–2026 рр.

Джерело: побудовано автором за [4].

структурного забезпечення біржової торгівлі та її подальша розбудова постають як фундаментальні передумови формування стійких експортних каналів. Створення прозорих механізмів ціноутворення та впровадження інноваційних торговельних платформ дозволить мінімізувати трансакційні витрати та забезпечити інтеграцію національного агросектору у світову торговельну систему.

У цьому контексті відкритість міжнародних ринків для вітчизняного виробника створює можливості для укладання довгострокових контрактів, забезпечення стабільності поставок та стимулювання нарощування виробничих потужностей безпосередньо в Україні. Перспективні вектори географічної експансії та розширення присутності на нових ринках збуту сфокусовані на поглибленні торговельно-економічного співробітництва з країнами, що демонструють високу ємність та попит на якісну продовольчу продукцію. До ключових цільових орієнтирів належать ринки Японії, Саудівської Аравії, Південної Кореї, Сполучених Штатів Америки та В'єтнаму, що потребує відповідної адаптації інфраструктурних та регуляторних стандартів до вимог зазначених країн [7].

Досліджуючи пріоритети розвитку агропромислового виробництва в Україні С. Волик наголошує на необхідності реалізації ринкових принципів економічного механізму елементами якого вважає: регулювання цінового механізму, сприяння розвитку фінансових та кредитних систем, використання стимулюючих заходів податкової політики, розробка сучасних адекватних систем менеджменту. Погоджуємось, що в комплексі ці елементи сприяють конкурентоспроможності аграрних підприємств, які є надчутливими до факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [8].

Зовнішні чинники формування цін на сільськогосподарську продукцію визначаються впливом ринкової кон'юнктури та інструментів державного регулювання. Серед ключових факторів варто виокремити зміни співвідношення попиту і пропозиції, коливання цін на паливно-енергетичні ресурси, добрива та інші складові матеріально-технічного забезпечення, валютні ризики, а також тенденції розвитку міжнародної торгівлі аграрною продукцією. Важливу роль у процесах ціноутворення відіграє державна політика у сфері податкового стимулювання, експортної підтримки, тарифного регулювання та субсидування аграрного сектору. Крім того, істотний вплив здійснюють рі-

вень конкуренції на ринку, стан логістичної інфраструктури та трансформація споживчих переваг. Сукупна дія зазначених чинників формує здатність аграрних підприємств адаптувати власну цінову політику до змін ринкового середовища та підтримувати належний рівень конкурентоспроможності в умовах нестабільної економічної кон'юнктури [9]. У цьому руслі серед механізмів впливу на ціноутворення сільгосппродукції в умовах ринкових викликів як елемент конкурентоспроможності підприємств виокремлюють механізм підключення до цифрових торговельних платформ (онлайн-торги, біржі сільгосппродукції).

Системна мінімізація цінових амплітуд та розширення варіативності інструментарію ризик-менеджменту безпосередньо корелюють із рівнем розвитку біржового сегмента аграрного ринку. Саме механізми біржової торгівлі, акумулюючи широкий спектр похідних фінансових інструментів, створюють необхідне підґрунтя для ефективного хеджування та нівелювання ринкової невизначеності (табл. 1).

У сучасних умовах хеджування ризиків трансформується з епізодичного заходу у форму цілісної стратегії управління бізнес-процесами, що стає можливим завдяки високій ліквідності та прозорості біржових платформ. Таким чином, інтеграція агровиробників у біржову інфраструктуру та активне використання її деривативів виступають невід'ємним елементом механізму підвищення конкурентоспроможності вітчизняного агропромислового комплексу на глобальному рівні.

В руслі розвитку можливостей використання інструментів біржового хеджування в межах механізму підвищення конкурентоспроможності АПК особливе місце посідає страхування. Хоча цей інструмент може використовуватись поза межами організованих товарних ринків, все ж його використання на біржах є більш ефективним. В Україні цей інструмент набуває поширення, зокрема завдяки державним програмам. Так, 31 грудня 2025 року Кабінет Міністрів України ухвалив постанову «Про внесення змін до Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції» [10], завдяки чому 60 млн грн бюджетних коштів спрямовано на підтримку страхування сільськогосподарської продукції. Йдеться про часткову компенсації сплачених страхових премій, а саме: до 60% вартості страхових премій – для агровиробників, які здійснюють діяльність у приф-

Таблиця 1. Фактори ризику функціонування аграрних ринків та інструменти їх мінімізації

Фактори ризику	Інструменти мінімізації та управління ризиками
Волатильність ринкової кон'юнктури та цін	Хеджування через ф'ючерсні та опціонні контракти; товарні свопи; використання біржових індикаторів (бенчмарків) при ціноутворенні.
Здорожчання паливно-енергетичних та матеріальних ресурсів	Товарні деривативи на енергоносії; довгострокові форвардні контракти на закупівлю МТР; створення страхових запасів через складські свідоцтва.
Посилення глобальної конкуренції на аграрному ринку	Використання клірингових механізмів; диверсифікація ринків збуту (Японія, Саудівська Аравія, В'єтнам); сертифікація продукції за міжнародними стандартами.
Сезонні коливання та касові розриви	Електронні аграрні розписки; форвардні закупівлі з передоплатою; овердрафтне кредитування під заставу майбутнього врожаю.
Нестабільність світових та регіональних ринків	Міжнародне біржове хеджування; створення експортних альянсів; використання систем моніторингу та прогнозної біржової аналітики.
Валютні коливання при здійсненні експортних операцій	Валютні форварди та опціони; валютні свопи; використання мультивалютних застережень у зовнішньоекономічних контрактах.
Логістичні ризики та зростання транспортних витрат	Страховання логістичних ризиків; фрахтові деривативи; довгострокові логістичні контракти (на умовах CIF/CFR); диверсифікація транзитних маршрутів.
Кліматичні та природні ризики	Індексне агрострахування; погодні деривативи; диверсифікація структури посівних площ; інвестиції в іригаційні системи.
Регуляторні та зовнішньоторговельні обмеження	Моніторинг квот та митних тарифів; використання Hardship-застережень у контрактах; страхування зовнішньоторговельних операцій (ЕКА).
Ризики дефіциту ліквідності та фінансової нестійкості	Біржовий факторинг; фінансове хеджування майбутніх грошових потоків; залучення торговельного фінансування під складські документи.

Джерело: побудовано автором.

ронтонів громадах та до 45% – для інших сільськогосподарських виробників.

Утім, ефективність страхування як механізму підвищення конкурентоспроможності значно зростає, якщо воно інтегроване в загальну стратегію державної підтримки. Зокрема, важливу роль відіграє впровадження державних гарантій, які можуть приймати різні форми – від прямого забезпечення експортних контрактів до гарантування виконання зобов'язань за біржовими угодами [11]. Це створює «подушку безпеки», яка стимулює агровиробників активніше виходити на організовані товарні ринки, не побоюючись втрати ліквідності.

Інтеграція фінансових інструментів, зокрема ф'ючерсних і форвардних контрактів, у практику агровиробників виступає важливим механізмом забезпечення фінансової стабільності та операційної стійкості. Застосування деривативів для мінімізації волатильності грошових потоків не лише знижує ризик банкрутства агропідприємств, а й нівелює бар'єри асиметрії інформації та упередженості з боку фінансових інституцій. Як наслідок, ефективне хеджування цінних та ринкових ризиків виступає сигналом для кредитних ринків, суттєво полегшуючи та здешевлюючи доступ то-

варовиробників до необхідних обсягів позикового капіталу впродовж усього виробничого циклу [12]. Більше того, розвиток і належне функціонування ринків сільськогосподарських деривативів та участь у них інституційних інвесторів створюють передумови для стабілізації ланцюгів продовольчого постачання, підвищення продуктивності сектору та розв'язання глобальних структурних проблем, що безпосередньо корелює з реалізацією Цілей сталого розвитку.

У контексті оптимізації ризик-менеджменту традиційні форвардні контракти та страхування мають суттєво вищий рівень адаптації серед аграріїв, ніж складніші біржові деривативи. За однакових структурних умов (масштаби виробництва, вік чи ризики), вирішальним тригером до застосування інструментів біржового хеджування є не рівень обізнаності про загрози, а психологічна готовність суб'єктів. Вона формується під впливом оцінки ефективності інструменту, впевненості у власній компетентності та сприйняття трансакційних і часових витрат [13]. Відтак, розбудова інфраструктури ринку має супроводжуватися мінімізацією інформаційних та адміністративних бар'єрів для агровиробників.

У контексті нівелювання ринкових викликів зарубіжні науковці акцентують увагу на потенціалі інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових сервісів як інструментів оптимізації доходів. Розгортання мобільних додатків для забезпечення прозорості ринкових цін мінімізує інформаційну асиметрію, забезпечуючи зростання доходів виробників на 17–25% [14]. Зазначені аналітичні масиви та розвиток сегмента AgriTech відіграють істотну роль у формуванні якісної інформаційної підтримки як елемента розробленого механізму підвищення конкурентоспроможності АПК. Своєчасний доступ до точних ринкових даних у режимі реального часу є обов'язковою передумовою для ухвалення стратегічних рішень, створюючи надійне підґрунтя для ефективного розгортання процесів хеджування ризиків. Таким чином, AgriTech є одним із важливих складових інформаційно-аналітичного елемента розробленого нами механізму.

Мінімізація ризиків на біржовому ринку є лише одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу та не нівелює визначальної ролі інших важливих умов досягнення таких цілей. Інші напрями й інструменти зміцнення конкурентних позицій АПК також виступають складовими стратегічної системи його розвитку. Так, у цьому контексті важливе значення має інституційно-правове забезпечення експортних операцій із вітчизняними продовольчими товарами та сільськогосподарською продукцією, що сприяє формуванню ефективної системи збуту продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках, де зазначена товарна група займає провідне місце у структурі українського експорту.

У цьому аспекті доцільно виокремити й інші напрями розширення збутових можливостей, що мають важливе значення для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного сектору [15], зокрема страхування та перестраховування експортних кредитів, факторингових операцій, зовнішньоекономічних договорів, прямих інвестицій, акредитивів і банківських гарантій, а також участь у реалізації програм часткової компенсації відсоткових ставок за експортними операціями.

Висновки.

Отже, мінімізація цінних ризиків на організованому товарному ринку виступає одним із ключових механізмів підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу. Доведено,

що розвиток біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією забезпечує формування прозорого ринкового середовища, підвищення прогнозованості цінової кон'юнктури та створює передумови для більш ефективного управління ризиками аграрних товаровиробників.

У межах дослідження розроблено механізм підвищення конкурентоспроможності АПК за допомогою хеджування ризиків на товарних біржах, ключовими елементами якого визначено розвиток біржової інфраструктури, використання інструментів біржового хеджування, страхування ризиків, цифровізацію торговельних процесів, розширення доступу товаровиробників до організованих ринків та інформаційно-аналітичне забезпечення прийняття рішень. Встановлено, що використання форвардних, ф'ючерсних, опціонних та страхових інструментів сприяє стабілізації доходів агропромислових виробників, підвищує передбачуваність господарської діяльності та формує додаткові можливості для залучення фінансових ресурсів.

Обґрунтовано, що сучасна біржова інфраструктура та електронні торговельні системи відіграють важливу роль у формуванні ринкових цінних орієнтирів, розвитку конкурентного середовища та інтеграції вітчизняного агропромислового комплексу у глобальну систему аграрної торгівлі. Водночас встановлено, що обмежений розвиток організованого ринку сільськогосподарської продукції, недостатній рівень використання страхових інструментів та концентрація біржової торгівлі в межах окремих торговельних платформ стримують реалізацію потенціалу механізмів мінімізації цінних ризиків в Україні.

Окремо визначено важливість розвитку цифрових технологій та сегмента AgriTech як складових інформаційно-аналітичного елемента механізму підвищення конкурентоспроможності АПК. Використання цифрових платформ, біржової аналітики та сучасних систем моніторингу ринку дозволяє підвищити якість прогнозування ринкової кон'юнктури та ефективність управління ризиками в аграрному секторі.

Перспективи подальших досліджень доцільно зосередити на оцінці ефективності окремих інструментів біржового хеджування в умовах функціонування вітчизняного аграрного ринку, а також на аналізі впливу цифровізації та технологій AgriTech на розвиток систем прогнозування цін і ризик-менеджменту в агропромисловому комплексі.

Список використаних джерел

1. Терещенко А. Проблеми та перспективи реалізації сільськогосподарської продукції на товарних біржах. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2025. №2(16). С. 326–336. DOI: <https://doi.org/10.32750/2025-0230>
2. Солодкий М. О., Ільчук М. М., Яворська В. О. Біржова торгівля на товарних ринках: навч. посіб. Київ, Редакційно-видавничий відділ НУБІП України, 2023. 588 с. URL: <https://dglb.nubip.edu.ua/items/14a7d0a6-8822-402f-af50-860e6433ee4c>
3. Масло А. Аналітична оцінка діяльності вітчизняних організованих товарних ринків в умовах воєнного стану. *Київський економічний науковий журнал*. 2025. № 9. С. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-9-23>
4. Аналітичний огляд: ринок зернових та олійних культур в Україні та світі, березень 2026. Українська універсальна біржа. URL: <https://agroanalysis.uub.com.ua/analyticalReviews>
5. Експорт продукції АПК з України у 2025 році склав 22,53\$ млрд, що на 2\$ млрд менше показника 2024 року. УКАБ. URL: <https://ucab.ua/ucab-survey/eksport-produkcziyi-ark-z-ukrainy-u-2025-roczy-sklav-2253-mlrd-shho-na-2-mlrd-menshe-rokaznyka-2024-roku/>
6. Усі. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2025 року. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Лютий, 2026. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2026-02/az_zovni_torg_pidsum2025_ukr_160226.pdf
7. Агропродукція формує 56% експорту України: держава відкриватиме нові ринки для виробників. Міністерство економіки України. 2026. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/5a60149f-87ff-4b92-9a02-640f160dedbf?isSpecial=true>
8. Волик С. Конкуренція як ключова властивість ринку сільськогосподарської продукції. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит*. 2024. № 2(192). С. 3–18. DOI: <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.02.01>
9. Бондар А. В., Хахалев Д. О., Шерстюк О. В. Механізми забезпечення конкурентної ціни на продукцію сільськогосподарських підприємств в умовах ринкових викликів. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. №2. С. 391–394. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-76>
10. Про внесення змін до Порядку надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції: Постанова КМУ від 31 грудня 2025 р. № 1789. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadku-nadannia-derzhavnoi-pidtrymky-strakhuvannia-s1789311225>
11. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. № 2(14). С. 95–102. DOI: <https://doi.org/10.32750/2024-0210>
12. Demir M., Martell T. F., Skou L. Agricultural Futures Contracts as Part of a Sustainable Investment Strategy: Issues and Opportunities. *Commodities*. 2025. № 4(3), 15. DOI: <https://doi.org/10.3390/commodities4030015>
13. Michels M., MuЯhoff O. Psychological factors as triggers for futures trading adoption: evidence from German farmers. *Agric Econ*. 2025. № 13, 48. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40100-025-00387-1>
14. Hariyadi E., Johari S. M., Agustiyani T. U. The Role of Agri-Tech Innovation in Enhancing Food Security and Farmer Income in Developing Economies. *BIO Web of Conferences*. 2025. Vol. 201. 05011. DOI: <https://doi.org/10.1051/bioconf/202520105011>
15. Яцук Р. О. Інституційно-правове забезпечення експортних операцій вітчизняних продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 9. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15105068>

References

1. Tereshchenko, A. (2025). Problems and prospects of realizing agricultural products on commodity exchanges. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii*, 2(16), 326–336. <https://doi.org/10.32750/2025-0230> (in Ukrainian)
2. Solodkyi, M. O., Ilchuk, M. M., & Yavorska, V. O. (2023). Exchange trading on commodity markets. Kyiv: Redaktsiino-vydavnychiy viddil NUBiP Ukrainy. Retrieved from <https://dglb.nubip.edu.ua/items/14a7d0a6-8822-402f-af50-860e6433ee4c> (in Ukrainian)
3. Maslo, A. (2025). Analytical assessment of the activity of domestic organized commodity markets under martial law conditions. *Kyivskyi ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, 9, 175–180. <https://doi.org/10.32782/2786-765X/2025-9-23> (in Ukrainian)
4. Analytical review: Grain and oilseed market in Ukraine and the world, Mar. 2026. (2026). Ukrainian Universal Exchange. Retrieved from <https://agroanalysis.uub.com.ua/analyticalReviews> (in Ukrainian)
5. Export of agricultural products from Ukraine in 2025 amounted to USD 22.53 billion, which is USD 2 billion less

than in 2024. (n.d.). UKAB. Retrieved from <https://ucab.ua/ucab-survey/eksport-produkcziji-apk-z-ukrayiny-u-2025-roczj-sklav-2253-mlrd-shho-na-2-mlrd-menshe-pokaznyka-2024-roku/> (in Ukrainian)

6. Us, I. (2026, Feb.). Foreign trade of Ukraine in goods: Results of 2025. Analytical note. National Institute for Strategic Studies. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2026-02/az_zovn_torg_pidsum2025_ukr_160226.pdf (in Ukrainian)

7. Agricultural products form 56% of Ukraine's exports: The state will open new markets for producers. (2026). Ministry of Economy of Ukraine: Official web portal. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail/5a60149f-87ff-4b92-9a02-640f160dedbf?isSpecial=true> (in Ukrainian)

8. Volyk, S. (2024). Competition as a key property of the agricultural products market. *Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt*, 2(192), 3–18. <https://doi.org/10.20998/2313-8890.2024.02.01> (in Ukrainian)

9. Bondar, A. V., Khakhaliev, D. O., & Sherstiuk, O. V. (2025). Mechanisms for ensuring competitive prices for agricultural enterprise products under market challenges. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky*, 2, 391–394. <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-2-76> (in Ukrainian)

10. Pro vnesennia zmin do Poriadku nadannia derzhavnoi pidtrymky strakhuvannia silskohospodarskoi produktsii: Postanova KМУ vid 31 Dec. 2025 No. 1789. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-poriadku-nadannia-derzhavnoi-pidtrymky-strakhuvannia-s1789311225> (in Ukrainian)

11. Verheliuk, Yu., & Hantsiak, M. (2024). State guarantees in the context of ensuring debt security. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii*, 2(14), 95–102. <https://doi.org/10.32750/2024-0210> (in Ukrainian)

12. Demir, M., Martell, T. F., & Skou, L. (2025). Agricultural futures contracts as part of a sustainable investment strategy: Issues and opportunities. *Commodities*, 4(3), 15. <https://doi.org/10.3390/commodities4030015> (in English)

13. Michels, M., & MuЯhoff, O. (2025). Psychological factors as triggers for futures trading adoption: Evidence from German farmers. *Agric Econ*, 13, 48. <https://doi.org/10.1186/s40100-025-00387-1> (in English)

14. Hariyadi, E., Johari, S. M., & Agustiyani, T. U. (2025). The role of agri-tech innovation in enhancing food security and farmer income in developing economies. *BIO Web of Conferences*, 201, 05011. <https://doi.org/10.1051/bioconf/202520105011> (in English)

15. Yatsukh, R. O. (2025). Institutional and legal support of export operations of domestic food products and agricultural goods. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk*, 9. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15105068> (in Ukrainian)

Дані про авторів

Терещенко Артем Олександрович,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0614-4010>

e-mail: artemtereshchenko@meta.ua

Data about the author

Artem Tereshchenko,

PhD student, State Research Institute for Informatization and Economic Modeling

e-mail: artemtereshchenko@meta.ua

Надходження статті до редакції 17.03.2026

Прийнято до друку 27.03.2026

Опубліковано 30.03.2026